

РОЛЬ ГРУЗІЇ В ПРОЦЕСІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ КАНАЛІВ ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ ДЛЯ ЄС

З кожним роком зростатиме значення країн, які є енергетичними донорами і транзитерами, виходячи з цього, Грузія, яка прагне стати членом ЄС і має вигідне геополітичне розташування, повинна брати на себе обов'язки надійного стратегічного партнера для Європейського Союзу та допомагати йому в диверсифікації каналів енергопостачання.

Ключові слова: Європейський союз, енергоресурси і ЄС, енергетична безпека, євроінтеграція Грузії.

С каждым годом возрастает значение стран, которые являются энергетическими донорами и транзитерами, исходя из этого, Грузия, которая стремится стать членом ЕС и имеет выгодное геополитическое расположение должно брать на себя обязанности надежного стратегического партнера для Европейского Союза и помогать ему в диверсификации каналов энергоснабжения.

Ключевые слова: Европейский союз, энергоресурсы и ЕС, энергетическая безопасность, евроинтеграция Грузии.

With each year increases the value of the countries that are energy donors and transit countries on the basis of this, Georgia, which aspires to become an EU member and has a favorable geopolitical location must take responsibility for a reliable strategic partner of the European Union and help it to diversify its supply channels.

Key words: The European Union, energy resources and the EU, energy security, European integration of Georgia.

На початку XXI століття перед світовим господарством, як і раніше, стоїть проблема стабільного забезпечення енергетичними ресурсами, в першу чергу – нафтою та газом. З кожним роком зростає значення країн, які є енергетичними донорами. Глобальні процеси сучасного світового розвитку прямо чи опосередковано пов'язані з енергетичною проблематикою. Однією з найважливіших складових економічної безпеки держави є її енергетична безпека [1, с. 55]. Забезпечення енергоресурсами, надійний доступ до їх джерел – ці питання знаходяться сьогодні серед пріоритетних практично для всіх держав. Енергетика, транспорт, хімічна промисловість та багато інших галузей є ресурсозалежними від нафто- та газовидобування. Енергетична проблематика давно вийшла за внутрішньодержавні рамки як в економічній, так і в політичній сферах. Багато нинішніх регіональних конфліктів та криз пов'язані з нафтовою тематикою.

Необхідно відзначити, що ця проблема, в цілому, залишається недостатньо розробленою у вітчизняній і зарубіжній політичній науці. Однак деякі праці вже з'явилися в науковій печаті, де акцентується як роль Грузії, так і в цілому регіону. Зокрема, робота Магомедова А., Нікєрова Р. «Бунтівні регіони Кавказу на межі енергетичних війн» та праця Жильцова С. С., Зонн І. С., «США у погоні за Каспієм».

Країни зацікавлені не тільки в стабільності енергопостачання, а й також у його безпеці. Безпека отримання енергоресурсів стала дуже важливою після

подій в Японії, коли аварія на АЕС «Фукусіма» спричинила загрозу людському життю. На тлі катастрофи в Японії багато європейських країн знову перейнялися станом справ мирного атома. У Німеччині пройшли демонстрації проти використання ядерної енергії, що стало приводом ретельно проінспектувати всі АЕС країни.

Наведені вище приклади та газова «війна» 2008 р., коли «Газпром» припинив транзит газу через територію України, є свідченням того, що ЄС повинен розширити шляхи диверсифікації джерел енергопостачання. Під час газової кризи позиція Росії та Газпрому були висвітлені в західній пресі на достатньому рівні, тоді як українські пояснення не знайшли в ній відбитку. Росія швидко звинуватила Україну в крадіжці газу. Ця версія миттєво розповсюдилася у світі та була підтримана деякими західними політиками. Зокрема, депутат французької Національної асамблеї Тьєррі Мар'яні надрукував у впливовій французькій газеті «Фігаро» статтю з назвою «Хто справжній винуватець газової кризи в Європі?», де було зазначено, що коли Газпром 1 січня 2009 р. ухвалив рішення перекрити постачання газу в Україну, то російський газ, що йшов транзитом в Європу, відразу ж почав зникати, і у Газпрому не залишилося іншого вибору, як закрити крани [2, с. 218-219]. Водночас, польський президент Л. Качинський назвав цей факт продовженням дій Росії у серпні 2008 р. проти Грузії. На його думку, «це елементи не лише тієї самої політики відновлення

російських впливів, а й навіть домінування в регіоні» [3, с. 375].

Для України загострення проблеми постачання газу до країн Євросоюзу в зимовий період 2008-2009 рр. мало негативні наслідки. Напруження в українсько-російських відносинах і використання Росією негативного іміджу України в цій ситуації створили такі умови, коли ЄС значно активізував роботу з залучення нових джерел та розбудови нових шляхів постачання цього енергоносія в обхід і Росії, і України, що збільшило значення Грузії як країни транзитера енергетичних ресурсів. Прикладом такої роботи стало підписання у 2009 р. главами урядів країн-транзитерів (Туреччини, Австрії, Угорщини, Болгарії та Румунії) міжурядової угоди щодо проекту будівництва газопроводу «Набукко», яким газ із Каспійського регіону через територію Грузії постачатиметься до Європи й надасть останній можливість скоротити свою залежність від Росії [4]. Це досить важливо з огляду на динамічне збільшення споживання енергоресурсів в перспективі. На думку експертів, до 2010 року європейський ринок очікував «збільшення імпорту природного газу до 270 млрд кубічних метрів порівняно зі 140 млрд – у 1995 році, що означає дедалі більшу залежність Європи від імпорту газу з неєвропейських країн» [5, с. 463]. У зв'язку зі зростанням потреб у паливно-енергетичних ресурсах, питання достатнього енергозабезпечення набуває дедалі більш важливого значення у сфері зовнішніх відносин, а сталість енергетичних потоків значно залежить від політичної стабільності в регіонах-продуцентах енергоносіїв [6, с. 95-104].

З розпадом Радянського Союзу деякі колишні республіки залишилися з великими запасами енергоносіїв без можливості експортувати їх на світовий ринок через слабку інфраструктуру та відсутність виходу до моря. Єдиний шлях, який вони мали – транзит через територію Росії. Іноземні інвестиції дали можливість вирішити економічну й інфраструктурну складову проблеми. Американський уряд активно підтримував проекти альтернативних газо- та нафтопроводів з Каспійського моря та Центральної Азії не як антиросійські, але як антимонопольні для забезпечення надійних поставок ресурсів до Європи, що надасть можливість Грузії використовувати своє геополітичне розташування і грати вирішальну роль у цих процесах.

Будівництво газопроводу Баку – Тбілісі – Ерзурум та нафтопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан стало одним з найуспішніших проектів, які стимулюють активне співробітництво між трьома державами в багатьох інших інфраструктурних проектах, а також дало поштовх економічному розвитку Азербайджану, Грузії та Туреччини. Колишній президент США Б. Клінтон з нагоди парафування Грузією угоди про Каспійський трубопровід заявив: «Сполучені Штати підтримують будівництво трубопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан, що є важливим елементом нашого спільного підходу до енергетичного розвитку Каспію. Ми хочемо забезпечити країнам регіону доступ на світові ринки, одночасно допомагаючи урізноманітнити джерела енергопостачання споживачів у Сполучених Штатах і в усьому світі» [7, с. 51]. Більше того, це створило альтернативний варіант для транспортування

середньоазійських енергоресурсів до Європи та дало поштовх проекту «Набукко».

Ще в 1990 р. в Дубліні на засіданні Євроради було прийняте рішення про проведення загальної політики в галузі енергетики. З метою встановлення правових рамок, що сприяють забезпеченню енергетичної безпеки Європи, у 1994 р. у Лісабоні було підписано Договір до Енергетичної хартії (ДЕХ). Його підписали усі члени ЄС і спільноти, ряд держав ОЕСР, країни Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, Швейцарія, Кіпр, Мальта та Туреччина [8, с. 294].

Договір спрямований на безпосереднє вирішення складних політичних, економічних та правових проблем, пов'язаних з транзитом енергії. Стаття 3 проголошує, що метою ДЕХ є свобода транзиту та відсутність дискримінації, договір закликає до створення сприятливих умов для інвестицій (стаття 10). Він також включає конкретну погоджувальну процедуру для розв'язання суперечок, пов'язаних з транзитом енергоресурсів [9].

У 1993 р. в Брюсселі Євросоюз у рамках програми TACIS почав розробляти проект ІНОГЕЙТ (Interstate Oil and Gas Transport to Europe). Основні цілі проекту: відновлення, раціоналізація та інтеграція регіональних нафтогазопровідних систем, пошук альтернативних можливостей транспортування вуглеводородів з Центральної Азії і Каспійського регіону на європейські ринки, створення інституційних рамок співробітництва в регіоні Кавказ – Центральна Азія [10, с. 300].

ІНОГЕЙТ не передбачає інвестиційних проектів. Тим не менше, проекти технічної допомоги надзвичайно важливі. Грузинській міжнародній нафтовій корпорації (ГМНК) у рамках ІНОГЕЙТ було надано експертну допомогу в оцінці впливу на навколишнє середовище трубопроводу Баку – Супса. У результаті проведених робіт ГМНК представив Азербайджанській міжнародній операційній компанії (АМОК) обґрунтовані вимоги щодо внесення змін до інженерного проекту. Незважаючи на подорожчання проекту, АМОК ці вимоги задовольнила [11].

Ще в 1993 році на конференції міністрів праці й транспорту в Брюсселі за участі лідерів восьми країн Кавказу та Центральної Азії було прийнято проект Євросоюзу ТРАСЕКА – транспортний коридор Європа – Кавказ – Центральна Азія. Проект почав здійснюватися в рамках програми TACIS (технічної допомоги країнам СНД) Євросоюзу.

У 1997 р. Радою ЄС було прийнято директиву щодо газу та електроенергії, згідно з якою «Комісія ЄС отримала право, за внутрішнім законодавством, обмежувати ввезення енергетичних товарів з одного джерела в тому випадку, якщо воно досягає досить високого рівня та загрожує безпеці енергетичного ринку ЄС» [12, с. 285].

У центральноазійських та каспійських державах існують лише дві можливості транспортування енергоносіїв – через Росію або через Грузію, тому позиція офіційного Тбілісі є важливою, оскільки країна має дуже вигідне геополітичне розташування.

Функціонування нафтопроводу «Баку – Тбілісі – Джейхан» та підписання угоди щодо будівництва газопроводу «Набукко» для транспортування туркменського та азербайджанського газу через територію Грузії до Європи, змінює монопольне

становище Російської Федерації як основного постачальника енергоресурсів до Європи.

Проект «Набукко» має більш чітку підтримку з боку ЄС, ніж деякі інші проекти. Для будівництва ЄС уже надав частину коштів і неодноразово заявляв про те, що це дуже важливий проект для Європи. Тому наразі втілення проекту «Набукко» перебуває найближче до його остаточної реалізації.

Росія, яка хоче зберегти своє домінуюче становище експортера газу, проводить сплановану політику дезінформації стосовно проекту «Набукко» на користь «Південного потоку». Зокрема, у листопаді 2008 р. посол РФ при ЄС В.Чижов заявив, що на відміну від «Південного потоку» для «Набукко» не існує джерел наповнення. Серед основних постачальників розглядаються: Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Ірак та Іран, але щодо залучення останнього важливою є позиція США. Неодноразово наголошувалося, що Іран не зможе постачати газ для газопроводу Набукко до тих пір, поки не буде вирішено питання з його ядерною програмою.

Експерти скептично ставляться до проекту «Південний потік», який має пройти дном Чорного моря, по-перше, тому що він надто дорогий, оскільки проходить на глибині приблизно до 200 м, а, по-друге, згідно з деякими даними, Туреччина не дає дозволу РФ на прокладання труби у своїй економічній зоні.

Не дивлячись на те, що Росія намагається довести, що для «Набукко» не існує джерел наповнення сировиною, держави Каспійського регіону та Грузія не втрачають надії і власними силами намагаються допомогти ЄС, щоб диверсифікувати шляхи енергопостачання. У квітні 2010 року Азербайджан,

Грузія та Румунія підписали меморандум щодо реалізації проекту AGRI (Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector). За словами президента Грузії Михайла Саакашвілі, цей перспективний проект є «значним проривом в галузі енергетичної безпеки» [13]. Новий проект AGRI передбачає транспортування азербайджанського газу в зрідженому вигляді з чорноморського узбережжя Грузії в румунський порт Констанца і подальший транзит газопроводами в інші європейські країни. Планується транспортувати щорічно до 8 мільярдів кубометрів природного газу до Європи.

У рамках ГУАМ є проект, який міг би посилити співробітництво диверсифікації каналів енергопостачання для ЄС. «Білий потік» – це проект транспортування газу з Азербайджану через Грузію та Україну до Європи. Цей проект не отримав значної підтримки з боку ЄС і заслужив критику від Туреччини, оскільки «Білий потік» і «Набукко» на нинішньому етапі виступають як конкурентні проекти та викликають сумніви американських експертів у сфері енергетики.

На думку експертів, фактор регіональної приналежності країни здатний здійснювати сильніший вплив на формування уявлення про перспективи її вступу до ЄС, ніж фактори, пов'язані з оцінкою рівня її економічного й політичного розвитку та ступеня відповідності існуючим критеріям членства [14, с. 406]. Виходячи з цього, Грузія, яка прагне стати членом ЄС, повинна використовувати своє геополітичне розташування і брати на себе обов'язки надійного стратегічного партнера для Європейського союзу та допомагати йому в диверсифікації каналів енергопостачання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гесць В. М. Концепція економічної безпеки України / В. М. Гесць; НАНУ, Ін-т економічного прогнозування. – К.: Логос, 1999. – С. 55.
2. Кудряченко А. І. (кер. автор. кол.), Україна в Європі: пошук спільного майбутнього. – К., 2009. – С. 218.
3. Там само – С. 375.
4. Райхель Ю. Геополітика НАБУККО // День – 2009. – 21 липня.
5. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу та Україна – К., 2008. – С. 263.
6. Verrastro, Frank Providing Energy Security in an Interdependent World / F. Verrastro, S. Ldislaw // The Washington Quarterly. The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology – 2007. – P. 95–104.
7. Вестник Каспия. – 2000. – № 3. – С. 51.
8. Грабовски А., Мальгин А. В., Наринский М. М. Европейские страны СНГ: место в Большой Европе – М., 2005. – С. 294.
9. Договор к Энергетической Хартии, режим доступа: <http://www.encharter.org/index.php?id=40&L=1>.
10. Грабовски А., Мальгин А. В., Наринский М. М. Вказ. праця. – С. 300.
11. Гегешидзе А. Еще раз о великом шелковом пути // Центральная Азия и Кавказ. – 1999 – № 4. – Режим доступа: http://www.cac.org/journal/cac-04-1999/st_24_gegeshid.shtml.
12. Копійка В. В. Вказ. праця. – С. 285.
13. Азербайджан, Грузия и Румыния намерены поставлять сжиженный газ в Европу. – Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,6004736,00.html> (рос. мовою).
14. Кудряченко А. І. (кер. автор. кол.). Вказ. праця – С. 406.

Рецензенти: Ярошенко В. М., к.політ.н., доцент;
Примуш М. В., д.політ.н., професор.

© Сухіашвілі Д. Т., 2012

Дата надходження статті до редколегії 08.11.2011 р.